

ગુજરાત અર્બન કો.ઓપરેટીવ બેન્ક સ ફેડરેશન
કો.ઓપરેટીવ બેન્ક સ ભવન, આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ – 380009.

ક્રમાંક: જીયુસીબીએફ/51/329

તા:01/11/2025

તમામ અર્બન કો. ઓપરેટીવ બેન્કો

RBI તરફથી મળેલા તા. 28/10/2025 ના અંગ્રેજી પરિપત્રો અનુવાદ આ સાથે મોકલીએ છીએ. આ પરિપત્રો અનુવાદ માત્ર જાણકારી માટે છે. વધુ અર્થઘટન માટે અંગ્રેજી પરિપત્ર નો આધાર લેવો જરૂરી છે. આ પરિપત્ર ફેડરેશનની વેબસાઇટ www.gujfed.com ઉપર મૂકવામાં આવેલ છે જે જોઈ લેવા વિનંતી છે.

આપનો વિશ્વાસુ

(જે.વી.શાહ)

ચીફ એક્ઝિક્યુટીવ ઓફીસર

રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા

RBI/2025-26/95

DOR.MCS.REC.59/01.01.003/2025-26

October 28, 2025

ભારતીય રિઝર્વ બેંક (ડિપોઝિટ એકાઉન્ડ્સ, સેફ ડિપોઝિટ લોકર્સ અને બેંકમાં સેફ કસ્ટડીમાં રાખેલ વસ્તુઓ માટેની નામાંકન સુવિધા) દિશાનિર્દેશો, 2025

ભાગ I – પરિચય (Introduction)

- નામાંકન સુવિધાનો હેતુ એ છે કે ખાતાધારકના અવસાન બાદ, બેંકમાં રહેલી રકમ, લોકર અથવા સેફ કસ્ટડીમાં રહેલ વસ્તુઓનો ઝડપી અને સરળ નિકાલ થઈ શકે અને કાયદેસર વારસદારોને વિલંબ કે વિવાદ વિના તે ઉપલબ્ધ થાય.
- ભારત સરકારે Banking Laws (Amendment) Act, 2025 જાહેર કર્યો છે, જેના દ્વારા Banking Regulation Act, 1949ની કલમ 45ZA, 45ZC અને 45ZEમાં સુધારા કરવામાં આવ્યા છે. તેના અનુસંધાને Banking Companies (Nomination) Rules, 2025 પણ જાહેર કરવામાં આવ્યા છે. આ સુધારેલા નિયમો 1 નવેમ્બર 2025થી અમલમાં આવશે.
- ઉપરોક્ત સુધારાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, રિઝર્વ બેંકે અગાઉના તમામ માર્ગદર્શનોની સમીક્ષા કરીને નવા કાયદા મુજબ એકરૂપ દિશાનિર્દેશો જાહેર કર્યા છે.

ભાગ II – પ્રાથમિક બાબતો (Preliminary)

4. આ દિશાનિર્દેશોનો હેતુ બેંકોને નામાંકન સુવિધા (Nomination Facility) સંબંધિત સ્પષ્ટ માર્ગદર્શન આપવાનો છે જેથી ગ્રાહકોને સરળતા મળે અને નિયમોનું પાલન થાય.
5. આ દિશાનિર્દેશો Banking Regulation Act, 1949ની કલમ 45ZA થી 45ZG (અને સહકારી બેંકો માટે લાગુ થતી કલમ 56) તેમજ સંબંધિત Banking Companies (Nomination) Rules, 2025 સાથે વાંચવાના રહેશે.
6. રિઝર્વ બેંકે આ દિશાનિર્દેશો Banking Regulation Act, 1949ની કલમ 35A હેઠળ મળેલા અધિકારનો ઉપયોગ કરીને જાહેર કર્યા છે.
આ દિશાનિર્દેશો જાહેર હિતમાં તેમજ બેંકિંગ ક્ષેત્રમાં નિયમિતતા જાળવવા માટે બહાર પાડવામાં આવ્યા છે.
7. આ દિશાનિર્દેશોનું નામ રહેશે —
“ભારતીય રિઝર્વ બેંક (ડિપોઝિટ એકાઉન્ટ્સ, સેફ ડિપોઝિટ લોકર્સ અને બેંકમાં સેફ કસ્ટડીમાં રાખેલ વસ્તુઓ માટેની નામાંકન સુવિધા) દિશાનિર્દેશો, 2025.”
8. આ દિશાનિર્દેશો 1 નવેમ્બર 2025થી અમલમાં આવશે.
9. આ દિશાનિર્દેશો તમામ બેંકો માટે લાગુ પડશે — જેમાં કોમર્શિયલ બેંકો, રીજનલ રૂરલ બેંકો અને સહકારી બેંકોનો સમાવેશ થાય છે.
10. આ દિશાનિર્દેશોમાં નીચે મુજબ શબ્દોનો અર્થ આપવામાં આવે છે:
 - (a) “Act” એટલે Banking Regulation Act, 1949.
 - (b) “Bank” એટલે બેંકિંગ કંપની, ઈન્કોર્પોરેટેડ ન્યૂ બેંક, સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, રીજનલ રૂરલ બેંક અને સહકારી બેંક.
 - (c) “Rules” એટલે Banking Companies (Nomination) Rules, 2025.

ભાગ III – ડિપોઝિટ એકાઉન્ટ, સેફ ડિપોઝિટ લોકર અને સેફ કસ્ટડીમાં રાખેલ વસ્તુઓ માટે નામાંકન સુવિધા (Nomination Facility in Deposit Accounts, Safe Deposit Lockers and Articles kept in Safe Custody)

G. નામાંકન સુવિધા (Nomination Facility)

(8)(1)

દરેક બેંકે પોતાના ડિપોઝિટ એકાઉન્ટમાં નામાંકન સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવી ફરજિયાત રહેશે, જે બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમ, 1949 ની કલમ 45ZA, 45ZB અને 45ZG (અને સહકારી બેંકો માટે લાગુ પડતી કલમ 56 સાથે વાંચવામાં આવશે) તથા સંબંધિત નિયમો (Rules) મુજબ રહેશે.

(8)(2)

સેફ ડિપોઝિટ લોકર અથવા બેંકની સેફ કસ્ટડીમાં રાખવામાં આવેલી વસ્તુઓ માટેની નામાંકન પ્રક્રિયા દરમિયાન બેંકે કલમ 45ZC થી 45ZG (અને સહકારી બેંકો માટે લાગુ થતી કલમ 56) તથા સંબંધિત નિયમોમાં નિર્ધારિત જોગવાઈઓનું પાલન કરવું ફરજિયાત રહેશે.

સ્પષ્ટીકરણ (Explanation):

આ દિશાનિર્દેશોના હેતુ માટે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે – જો કોઈ વ્યક્તિ પોતાના પ્રોપ્રાયટરશીપ બિઝનેસ (એકમાલિકી ધંધા) માટે એકાઉન્ટ રાખે છે, તો તે એકાઉન્ટને તે વ્યક્તિનું વ્યક્તિગત એકાઉન્ટ ગણવામાં આવશે, અને એવા એકાઉન્ટમાં પણ બેંકે નામાંકન સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવી ફરજિયાત રહેશે.

H. ગ્રાહકને નામાંકન ન કરવાની વિકલ્પ સુવિધા (Option to the Customers not to make a Nomination)

(9)(1)

એકાઉન્ટ ખોલતી વખતે બેંકે દરેક નવા ગ્રાહકને સ્પષ્ટપણે જણાવવું ફરજિયાત રહેશે કે –

બેંકમાં નામાંકન સુવિધા (Nomination Facility) ઉપલબ્ધ છે અને તેનું ઉદ્દેશ્ય શું છે.

બેંકે ગ્રાહકને આ સુવિધા લેવાની વિકલ્પરૂપ ઓફર (Option) આપવી પડશે.

બેંકે નવા ગ્રાહકને નામાંકન સુવિધાના લાભો સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવા પડશે,

જેમાં ખાસ કરીને નીચેનો સમાવેશ થાય છે –

- ખાતાધારકના અવસાન બાદ દાવાની પ્રક્રિયા સરળ બને છે,
- નામાંકિત વ્યક્તિને કાયદેસર વિવાદ કે વિલંબ વિના રકમનું ઝડપી હસ્તાંતરણ થાય છે.

(9)(2)

જો ગ્રાહકને નામાંકન સુવિધા વિશે સંપૂર્ણ માહિતી આપ્યા બાદ પણ તે નામાંકન ન કરવા પસંદ કરે, તો બેંકે તેની પસંદગીનો માન્ય રાખી એકાઉન્ટ ખોલી શકશે,

પરંતુ તે પહેલાં ગ્રાહક પાસેથી લખિત જાહેરનામું (Written Declaration) લેવું ફરજિયાત રહેશે,

જેમાં તે સ્પષ્ટ કરે કે તેને એકાઉન્ટ ખોલતી વખતે નામાંકન સુવિધા લેવી નથી.

જો ગ્રાહક એ લખિત જાહેરનામું આપવા ઇન્કાર કરે, તો બેંકે તેની ઇન્કારની નોંધ (Record of Refusal) એકાઉન્ટ ઓપનિંગ દસ્તાવેજોમાં નોંધવી પડશે.

(9)(3)

કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં બેંક કોઈ ગ્રાહકને માત્ર આ કારણસર — કે તેણે નામાંકન સુવિધા લેવાનો ઇનકાર કર્યો છે — તેના આધારે એકાઉન્ટ ખોલવાથી ઇન્કાર કરી શકશે નહીં અથવા તેમાં વિલંબ કરી શકશે નહીં, જો એકાઉન્ટ ખોલવા માટેની અન્ય બધી જરૂરિયાતો સંતોષકારક રીતે પૂર્ણ કરવામાં આવી હોય.

I. અનુસંગી બાબતો (Incidental Matters)

(10)

જો એકાઉન્ટમાં એકથી વધુ નામાંકન (Simultaneous Nomination) કરવામાં આવ્યા હોય અને તેમાંનો કોઈ એક નામાંકિત વ્યક્તિ (Nominee) બેંકમાંથી ડિપોઝિટ મેળવતા પહેલા અવસાન પામે, તો તે નિશ્ચિત નામાંકિત વ્યક્તિ માટેનું નામાંકન અપ્રભાવી (Ineffective) ગણાશે.

આથી, બેંક તે નામાંકિત વ્યક્તિના હકમાં રાખવામાં આવેલી રકમ અંગેનો દાવો નામાંકન વિના ખાતાઓ માટે લાગુ નિયમો અનુસાર નિવારણ કરશે, જે “ભારતીય રિઝર્વ બેંક (બેંકોના અવસાન પામેલા ગ્રાહકોના દાવા નિવારણ સંબંધિત દિશાનિર્દેશો, 2025)” માં નિર્ધારિત છે અને સમયાંતરે તેમાં કરવામાં આવેલા સુધારાઓ મુજબ લાગુ પડશે.

(11)

બેંક કોઈ અન્ય કાયદા હેઠળ ખાસ હેતુ માટે કરવામાં આવેલા નામાંકનના આધારે ચુકવણી કરે, તો આવી ચુકવણી માટે બેંક Banking Regulation Act, 1949 હેઠળ માન્ય મુક્તિ (Valid Discharge) દાવો કરી શકશે નહીં.

અર્થાત્, બેંક ફક્ત આ દિશાનિર્દેશો હેઠળ કરવામાં આવેલા નામાંકન પર આધારિત ચુકવણી માટે જ કાયદેસર રીતે સુરક્ષિત ગણાશે.

(12)

દરેક બેંકે પોતાના સિસ્ટમ્સ અને પ્રક્રિયાઓમાં એવી સુવિધા સ્થાપિત કરવી પડશે

કે જેમાં ગ્રાહકની માંગ મુજબ નામાંકનનું નોંધણી (Registration), રદ (Cancellation) અથવા ફેરફાર (Variation) યોગ્ય રીતે નોંધાય અને તે માહિતી બેંકના રેકૉર્ડ્સમાં સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિબિંબિત થાય.

(13)(1)

બેંકે નામાંકન સંબંધિત — નોંધણી (Registration), રદ (Cancellation) અને/અથવા ફેરફાર (Variation) — ફોર્મ્સ મળ્યાની બાબતમાં યોગ્ય રીતે પ્રાપ્તિની પાવતી આપવાની (Acknowledgement System) વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવી ફરજિયાત રહેશે. એથી ગ્રાહકને તેની વિનંતી સ્વીકારાયાની સ્પષ્ટ માહિતી મળે અને રેકૉર્ડ્સમાં પારદર્શિતા જળવાય.

(13)(2) – નામાંકનની ચકાસણી (Verification of Nomination)

બેંકે ગ્રાહક દ્વારા કરવામાં આવેલા દરેક નામાંકન (Nomination)ને Act અને સંબંધિત Rulesની જોગવાઈઓ અનુસાર છે કે નહીં તે બાબતની ચકાસણી અને ખાતરી કરવી ફરજિયાત રહેશે. બેંક ફક્ત તે નામાંકનને જ માન્ય ગણશે જે કાયદાકીય રીતે યોગ્ય અને નિયમોનું પાલન કરતા હોય. આ ચકાસણી કર્યા બાદ જ બેંક ગ્રાહકને પ્રાપ્તિની પાવતી (Acknowledgement) આપશે.

(13)(3) – પાવતી આપવાનો સમયગાળો (Time-limit for Acknowledgement)

બેંકે નામાંકનનું નોંધણી, રદ કરવું અથવા ફેરફાર માટે મળેલા ફોર્મ્સની પ્રાપ્તિની પાવતી ગ્રાહકને **ત્રણ કાર્યકારી દિવસ (Three Working Days)**ની અંદર આપવી ફરજિયાત રહેશે, ભલે ગ્રાહકે તે પાવતી માગી હોય કે ન હોય. એથી દરેક વિનંતી માટે સમયસર અને પારદર્શક પ્રક્રિયા સુનિશ્ચિત થાય.

(13)(4) – નામાંકન સ્વીકાર ન થવા અંગેની સૂચના (Rejection of Nomination)

જો ગ્રાહક દ્વારા કરવામાં આવેલી નામાંકન વિનંતી Act અથવા Rulesની જોગવાઈઓનું પાલન કરતી ન હોય, અને તેથી બેંક તે વિનંતી નકારી દે (Reject), તો બેંકે ગ્રાહકને લખિત રૂપે (In Writing) સૂચના આપવી ફરજિયાત રહેશે.

આ સૂચનામાં નામંજૂરીના ચોક્કસ કારણો (Reasons for Rejection) સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવાના રહેશે અને આ સૂચના વિનંતી મળ્યાના ત્રણ કાર્યકારી દિવસની અંદર જ આપવી ફરજિયાત રહેશે.

J. પાસબુક / સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટ અને ટર્મ ડિપોઝિટ રસીદ (TDR) માં નામાંકન સંબંધિત વિગતો (Details of Nomination and Name of Nominee in Passbook / Statement of Account and Term Deposit Receipt)

(14)(1)

દરેક બેંકે ગ્રાહકના એકાઉન્ટ સંબંધિત દસ્તાવેજો — જેમ કે પાસબુક (Passbook), સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટ (Statement of Account) અને ટર્મ ડિપોઝિટ રસીદ (TDR) — પર નામાંકન નોંધણીની સ્થિતિ (Status of Nomination Registration) સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવી ફરજિયાત રહેશે.

તે માટે, બેંકે ઉપરોક્ત દસ્તાવેજો પર નીચે મુજબનું ઉલ્લેખ કરવું પડશે — “Nomination Registered” (નામાંકન નોંધાયેલ છે).

(14)(2)

તેવા બધા કેસોમાં, જ્યાં નામાંકન નોંધાયેલ હોય, બેંકે સંબંધિત દસ્તાવેજોમાં નામાંકિત વ્યક્તિ(ઓ)નું નામ (Name of Nominee/s) પણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવવું ફરજિયાત રહેશે.

K. ગ્રાહક માર્ગદર્શન અને નામાંકન સુવિધાના લાભોના પ્રચાર માટેની વ્યવસ્થા (Customer Guidance and Publicity of Benefits of Nomination)

(15)(1)

દરેક બેંકે નામાંકન સુવિધાના લાભો અંગે વ્યાપક પ્રચાર (Wide Publicity) કરવો ફરજિયાત રહેશે અને ડિપોઝિટ એકાઉન્ટ ધારકો, લોકર ભાડે લેનાર વ્યક્તિઓ (Locker Hirers) તથા સેફ કસ્ટડીમાં વસ્તુઓ જમા કરાવનાર ગ્રાહકોને આ સુવિધા વિશે યોગ્ય માર્ગદર્શન આપવું પડશે.

તે માટે બેંક નીચે મુજબની કાર્યવાહી કરી શકે છે —

- ચેકબુક, પાસબુક અને અન્ય ગ્રાહક સાહિત્ય (Customer Literature) પર નામાંકન સંબંધિત સંદેશો છપાવવી.
- સમયાંતરે જાગૃતિ અભિયાન (Awareness Drives) ચલાવવી, જેથી વધુમાં વધુ ગ્રાહકોને આ સુવિધાનો લાભ લેવા પ્રોત્સાહન મળે.

(15)(2)

બેંકે એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું પડશે કે — ડિપોઝિટ એકાઉન્ટ ખોલવાના ફોર્મ, લોકર ભાડે લેવાના ફોર્મ અને સેફ કસ્ટડીમાં વસ્તુઓ જમા કરાવવા માટેના ફોર્મ માં નામાંકન વિગતો (Nomination Details) મેળવવા માટે અલગ સ્થાન (Space) ઉપલબ્ધ હોય.

આ પ્રાવધાન ફક્ત માહિતી મેળવવા માટે જ નહીં, પરંતુ ગ્રાહકોને નામાંકન સુવિધાની ઉપલબ્ધતા વિશે માહિતગાર કરવા માટે પણ કાર્ય કરે છે.

ભાગ IV – વિવિધ બાબતો (Miscellaneous)

L. રદ સંબંધિત જોગવાઈઓ (Repeal Provisions)

(16)(1)

આ દિશાનિર્દેશો (Directions) બહાર પાડવામાં આવ્યા બાદ, રિઝર્વ બેંક દ્વારા અગાઉ જારી કરાયેલા તે તમામ પરિપત્રો (Circulars), જેની યાદી આ દસ્તાવેજના પરિશિષ્ટ (Annex) માં દર્શાવવામાં આવી છે,

આ દિશાનિર્દેશોની અમલ તારીખ (Effective Date) થી રદ (Repealed) ગણાશે.

(16)(2)

પરંતુ, ઉપરોક્ત રદ જોગવાઈઓ હોવા છતાં, જે કોઈ કાર્ય, પ્રક્રિયા અથવા પગલાં રદ થયેલા પરિપત્રો હેઠળ તેમના અમલ દરમિયાન યોગ્ય રીતે કરવામાં આવ્યા હતા, તે બધા કાર્ય અને પગલાં માન્ય (Valid) ગણાશે, જો તે સમયના નિયમો અને સૂચનાઓનું પાલન કરતા કરવામાં આવ્યું હોય.

(વીણા શ્રીવાસ્તવ)

મુખ્ય મહા પ્રબંધક (Chief General Manager)

ભારતીય રિઝર્વ બેંક (Reserve Bank of India)